

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

**REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989
ȘI PERCEPȚIA EI ÎN MENTALUL COLECTIV**

Coordonator
Constantin Hlihor

Marin Badea, Gavriil Preda, Alexandru Purcăruș

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

**REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989
ȘI PERCEPȚIA EI ÎN MENTALUL COLECTIV
OBIECTIVITATE ȘI SUBIECTIVITATE.
NEUTRALITATE ȘI PĂRTINIRE**

STUDII

Coordonator
Constantin Hlihor

Marin Badea, Gavriil Preda, Alexandru Purcăruș

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Ion Calafeteanu

Prof. univ. dr. Gherghe Onișoru

Copertă și Redactor: Dan Mărgărit

Tehnoredactare: Claudiu Florin Stan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Revoluția română din decembrie 1989 și percepția ei în mentalul
colectiv : obiectivitate și subiectivitate : neutralitate și părtinire :

studii / Constantin Hlihor (coord.), Marin Badea, Gavriil Preda,

Alexandru Purcăruș. - Târgoviște : Cetatea de Scaun, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-537-269-6

I. Hlihor, Constantin

II. Badea, Marin

III. Preda, Gavriil

IV. Purcăruș, Alexandru

94(498)"1989.12"

***Reproducerea parțială sau totală fără acordul editurii sau
autorului este interzisă.***

ISBN 978-606-537-269-6

Copyright *Editura Cetatea Scaun*, Târgoviște, 2014

Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București,
2014

www.cetateadescaun.ro , editura@cetateadescaun.ro

CUPRINS

INTRODUCERE.....	7
CAPITOLUL I: DECEMBRIE 1989. PERCEPȚIE ȘI INTERPRETARE ISTORICĂ (<i>Constantin Hlihor</i>)	13
CAPITOLUL II: PĂRTINIRE, NEUTRALITATE, OBIECTIVITATE ÎN CUNOAȘTEREA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN PERSPECTIVA POLITOLOGICO-SOCIOLOGICĂ (<i>Marin Badea</i>)	127
CAPITOLUL III: REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989 ÎN EDIȚII DE DOCUMENTE ȘI ISTORIOGRAFIE (<i>Gavriil Preda</i>)...	173
CAPITOLUL IV: INAUGURALUL TRAUMATIC ȘI MEMORIALISTICA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989 (<i>Alexandru Purcăruș</i>)	221
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	275

INTRODUCERE

Căderea regimului comunist din România a generat, în cei aproape 25 de ani de la producerea sa, o impresionantă istoriografie dar nu și o clarificare asupra interpretării evenimentelor și proceselor începute în decembrie 1989 și continuate pe parcursul tranziției către regimul de democrație liberală. În zilele lui decembrie 1989, căderea regimului comunist a fost prezentată atât în țară, cât și în străinătate, sub denumirea de revoluția română. Ulterior, evenimentele au fost supuse analizei de către analiștii politici și din media, de istorici și caracterizate, adesea, prin interpretări riscante. Evenimentele au fost analizate atât prin „lentilele” teoriei conspirației și ale loviturii de stat cât și prin prisma teoriilor revoluției sociale. Astfel că unii analiști politici, ziariști dar și oameni politici au găsit astfel suport pentru a interpreta revoluția romană ca un „mit” construit de personalitățile care au preluat puterea în România după căderea regimului Ceaușescu. Pentru alții, în special, pentru istorici, acesta a fost un bun prilej pentru a așeza evenimentele din Decembrie 1989 în șirul revoluțiilor care, prin consecințe, au înscris România pe drumul democratizării și modernizării în epoca modernă și contemporană.

Prezentul volum de studii nu urmărește să ofere încă o perspectivă care să conducă la conservarea și întărirea unei imagini sau a alteia a evenimentelor din Decembrie 1989 printr-o (re)construcție istorică a faptelor și proceselor care s-au întâmplat în acele zile și în perioada imediat următoare. Cartea se dorește a fi un instrument oferit cititorului pentru a realiza propria sa analiză a multitudinilor de restituiri concurente ale acestei perioade, materializate în cărți, studii științifice, memorialistică și alte forme de discurs care au apărut în aproape un sfert de veac.

Pentru ca lectorul acestui volum să devină un veritabil analist/critic al istoriografiei consacrate căderii regimului Nicolae Ceaușescu, trebuie să aibă posibilitatea de a-și forma propria

„grilă” de lectură a evenimentelor și proceselor din această extrem de diversificată și contradictorie literatură apărută atât în România, cât și în străinătate. Principalele elemente necesare construirii acestei grile de lectură se găsesc în studiul *„Decembrie 1989. Percepție și interpretare istorică”*, care oferă instrumentele și metoda de cercetare și investigare a proceselor care conduc la schimbarea de regim în societatea modernă și contemporană. A cerceta conceptele și semantica lor evolutivă reprezintă o condiție minimă pentru a cunoaște istoria. Acest lucru este cu atât mai evident necesar pentru istoria revoluțiilor politice unde înțelesul acestui concept este încărcat cu semnificații și percepții diferite, în funcție de grupul ideologic și politic de care aparține autorul. Nu este deloc întâmplător faptul că, în România, autorii care s-au postat pe eșichierul politic în opoziție cu FSN, PSDR și PSD sau cu liderii din fruntea acestor partide, în special cu Ion Iliescu, utilizează în descrierea evenimentelor conceptul de lovitură de stat. Din această perspectivă, credem că o bună înțelegere a conceptelor de revoluție, lovitură de stat, contra-revoluție, conspirație, revoltă, mișcare populare etc., va permite cititorului să accepte sau să respingă o anumită reprezentare/ imagine a evenimentelor care au marcat societatea românească în decembrie 1989, pe care o găsește într-o lucrare sau alta. În unele lucrări consacrate revoluției din decembrie 1989, se poate observa o adevărată sarabandă a termenilor de revoluție și de lovitură de stat, fără nici o noimă. Înarmat cu instrumente de analiză și metode de interpretare, cititorul va depăși condiția de cititor „captiv” al istoriografiei, consacrată prăbușirii regimului comunist din România.

Al doilea studiu *„Părtinire, neutralitate, obiectivitate în revoluția română din decembrie din perspectivă politologică și sociologică”* conduce cititorul în istoriografia consacrată prăbușirii regimului comunist, pentru a fi familiarizat cu toate interpretările date acestui proces fie că sunt încărcate cu obiectivitate și neutralitate, fie că sunt subiective și părtinitoare. Sunt luate sub „lupă” unele dintre lucrările considerate a fi de referință, semnate de politologi, sociologi și istorici printre care amintim pe

S.N. Eisenstadt, Vladimir Tismăneanu, Timothy Garton Ash, Adrian Pop etc. Astfel, se poate obține o imagine coerentă asupra factorilor obiectivi și subiectivi care au pregătit revoluțiile prin care au fost răsturnate regimurile politice de tip totalitar, cu focus pe România dar și condițiile socio-politice în care s-au derulat aceste procese interpretate diferit. Pentru evaluarea revoluției române, dar și a celor petrecute în alte țări în anii 1989-1991/1992, cititorul este familiarizat cu analiza elementelor esențiale, ce caracterizează un proces revoluționar. Unul dintre acesta este un program inovator care să fie propus societății care dorește schimbarea unui regim politic conservator și urât de popor. Nici una dintre revoluțiile anilor 1989-1991/1992 n-a putut pretinde și nici nu a pretins că ar fi purtat cu ea un nou <proiect> societal astfel că, practic, revendicările cu caracter programatic au fost simple reluări ale unor repere ideologice din trecut, cu referire la libertate, democrație, drepturile omului, la „statornicirea unui sistem democratic, pluralist de guvernământ”, cum au fost definite în Comunicatul către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale. Marin Badea consideră că opinia lui Timothy Garton Ash este una potrivită pentru a caracteriza ceea ce s-a întâmplat în România în decembrie 1989 deoarece „privirea revoluționarilor nu a fost spre viitor, ci spre trecutul capitalist și, ca atare, într-un spirit pur de restaurație social-economică, politico-instituțională și cultural-ideologică. Este ceea ce sesiza un ziarist britanic, bun cunoscător al evenimentelor din 1989-1991/1992, și pe care, din acest motiv, în principal, le-a denumit generic **REFOLUȚII.**” Impactul Revoluției asupra societății românești a fost atât de mare încât chiar și după un sfert de veac de la producerea evenimentelor este greu de evaluat în ce măsură idealurile clamate în stradă și materializate în documente programatice se regăsesc în totalitate în ceea ce s-a realizat ulterior. Din această perspectivă, nu este surprinzător că percepția asupra acestor evenimente este atât de diferită de la un istoric la altul.

Studiul „*Revoluția română din decembrie 1989 în ediții de documente și istoriografie*” aduce sub lupă o parte din bogata

literatură istoriografică și edițiile de documente publicate în anii ce s-au scurs de la prăbușirea regimului comunist din România. Lectura acestui studiu conduce la ideea că revoluția română, prin urmare, nu poate fi privită ca un proces unitar și compact, nu a fost o mișcare gândită și pregătită din timp, de un grup care să stabilească obiective programatice rezultate din analiza nemulțumirilor sociale, ci a fost o rezultată a mai multor factori interni și externi, care s-au coagulat în zilele lui decembrie 1989 și în anii ce-au urmat. Istoriografia Revoluției române mai atrage atenția asupra unui aspect fără de care nu putem să distingem/să acceptăm multiplele sale reprezentări și interpretări. A fost un proces cu cel puțin doi actori: populația revoltată ieșită în stradă și grupul care a preluat conducerea mulțimii. Aceste două componente ale Revoluției, deși părți inseparabile, au fost ulterior percepute diferit de analiști și istorici și reprezentările revoluției au căpătat când aspecte și trăsături unitare, când contraste bizare. La început, actorul populația revoltată și grupul care a preluat conducerea n-au fost percepuți în conflict. Societatea românească părea să se îndrepte spre o perioadă de consens în ceea ce privește viitorul. Ori, tocmai percepția acestui viitor în reprezentările pe care le aveau liderii revoluției române a condus la falii și acuze de trădare a idealurilor revoluției.

Studiul consacrat memorialisticii oferă o imagine asupra revoluției române, văzută prin prisma baricadei ce despărțea în acele zilele luptătorii și protestatarii anti-Ceaușescu, de o elită politică devenită odioasă pentru întreaga societate românească. Lectura acestui tip de literatură implică judecăți mai adecvate asupra trecutului recent și a istoriei în ansamblu. Miza este enormă, fiindcă noua atitudine, legitimată mai ales după disoluția regimului comunist, stimulează noi lecturi și noi construcții istorice asupra unui trecut ce conține atât de multe controverse iscate și de modul cum evenimentele s-au sedimentat în memoria individuală și colectivă a participanților la evenimente. Ipoteza de lucru oferită de Alexandru Purcăruș, în acest studiu, este extrem de interesantă. O eficientă lectură a memorialisticii consacrate evenimentelor din decembrie se poate face, în opinia autorului,

doar dacă se „descifrează relația dintre trauma națională și memorie (fie ea individuală sau colectivă), dar și dintre memorie și interpretarea istorică”. În cercetarea istorică, acest aspect este puțin sau deloc luat în considerare, atunci când se analizează acest tip de literatură. Revoluția română din decembrie 1989 a fost, în opinia sa, un inaugural traumatic. Alexandru Purcăruș, pentru a susține ipoteza sa de lucru, face apel la o serie de idei lansate cu câteva decenii în urmă de Paul Ricoeur, cu referire la rolul „violentei moștenirii fondatoare”, respectiv acțiunile violente care stau la baza formării oricărui stat, la coagularea unei noi societăți, ca urmare a „confruntării cu celălalt, resimțită ca o amenințare” și raportul memoriei cu timpul explică fragilitatea acesteia din urmă, dar și fragilitatea identității. Se poate vorbi, și în cazul revoluției române, despre ceea ce Paul Ricoeur numește „memoria manipulată”, realizată prin influențarea concertată a memoriei și a uitării de către deținătorii puterii, prin intermediul ideologiei care urmărește să legitimizeze autoritatea. Toate acestea au permis autorului să realizeze o analiză pertinentă a memorialisticii revoluției române și să ofere cititorului un set de imagini și reprezentări prin ochii celor care au participat la evenimente sau au fost doar martori.

Nu putem încheia fără să menționăm faptul că acest volum nu ar fi fost posibil să vadă lumina tiparului fără ajutorul material și logistic acordat de Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989. Conducerea acestei instituții consideră, fără a neglija și contribuția altor cercetători, că nu putem păstra în memoria prezentului adevărata imagine a Revoluției române din Decembrie fără contribuția istoricului. Prin urmare „...comunitatea istoricilor ar trebui să respecte prin cunoaștere științifică o Revoluție care a făcut-o astăzi să fie liberă! E rândul ei, în acest ceas aniversar, să restituie noii generații cea mai înaltă datorie a sa de onoare: adevărul despre Revoluția Română” (Claudiu Iordache, *Timpul revoluției și al devoțiunii*, editorial, Caietele Revoluției nr. 4 (53)/2014 p. 4)

Constantin Hlihor
17 noiembrie 2014

CAPITOLUL I:

DECEMBRIE 1989.

PERCEPȚIE ȘI INTERPRETARE ISTORICĂ

Constantin Hlihor

Decembrie 1989 a marcat istoria recentă a poporului român în dublu sens. Pe de o parte, a schimbat cursul evoluției politice, sociale, economice și a mentalităților din societatea românească a sfârșitului de secol XX și începutului secolului XXI, iar pe de alta, a creat o amplă dezbatere civică și științifică deopotrivă cu privire la sensul și consecințele ce i-au urmat. Deși există o pluralitate de percepții asupra acestor evenimente și procese care s-au derulat în România, începând cu 17 decembrie 1989 până în noiembrie 2000, există și un consens social și anume că acestea au condus la sfârșitul unui regim politic de tip totalitar și au permis tranziția României către societatea democratică.

Dezbaterea publică cu accent pe caracterizarea evenimentelor, care au pus capăt regimului totalitar în România, pe factorii care au determinat prăbușirea sistemului politic socialist a avut loc, ani de-a rândul, în timpul campaniilor electorale și în preajma comemorării lor. Academicianul Șerban Papacostea constata într-un interviu, acordat *Revistei 22*, că în esență se înfruntă pasional două teze¹: cea a revoluției, act spontan izvorât din refuzul poporului de a mai tolera tirania regimului Ceaușescu, și cea a complotului, a loviturii de stat, acțiune pusă la cale de serviciile secrete străine, îndeosebi de KGB, care s-a folosit de instrumentele sale dinăuntru țării. Distinsul istoric constata că „doar o abordare

---

¹ Șerban Papacostea, *Decembrie 1989: revoluție sau lovitură de stat? - o falsa alternativă* –

<http://www.revista22.ro/decembrie-1989-revolutie-sau-lovitura-de-stat--o-falsa-alternativa--790.html>, accesat la 12 mai 2014

istorică depasionalizată e în măsură să înlesnească înțelegerea și definirea corectă a schimbării petrecute în România în decembrie 1989”². Problema adusă în discuție de Șerban Papacostea poate fi una fundamentală pentru înțelegerea sensului și rolului jucat de evenimentele din decembrie 1989, pentru istoria contemporană a românilor, dar nu și suficientă. Pe de o parte, academicianul Șerban Papacostea atrage atenția asupra implicării emoționale a istoricului în narațiunea faptelor istorice/*storytelling*. Acest fapt este rareori recunoscut de către istoric dar observat adesea de lector. Pe de alta, acesta aduce în discuție calea/metoda prin care istoricul ajunge la adevăr atunci când cercetează fapte și evenimente politice sociale, economice care au în mentalul colectiv o reprezentare puternic polarizată, cum este cazul revoluțiilor.

Un alt aspect al cercetării evenimentelor din Decembrie 1989 este cel legat de cadrul conceptual și abordarea metodologică cu ajutorul căror istoricul recompune imaginea faptelor și proceselor care, în mentalul colectiv, au deja o reprezentare, însă, cercetarea științifică determină pe cercetător să o corecteze și să o „livreze” consumatorului/opinieii publice sub forma unei noi narațiuni/*storytelling*. Apare, în mod firesc, problema neutralității și subiectivității, a părtinirii și a obiectivității în reconstrucția sau de-construcția istoriografică. Acestea se accentuează mai ales când istoricii se opresc asupra unor momente controversate ale unor evenimente cu impact social și politic uriaș asupra societății, cum au fost cele din decembrie 1989. Factorii care concură la apariția unor imagini multiple asupra evenimentelor sunt obiectivi dar și subiectivi. Fără o bună metodologie și instrumente adecvate, imaginea evenimentelor din decembrie 1989 va fi deformată sau, mai grav, modificată din varii interese. Istorici care au stăruit asupra cercetării condițiilor și acțiunilor care au condus la răsturnarea regimului Ceaușescu în România, mai ales cei din generația tânără, au insistat nu asupra tălmăcirii sau răstălmăcirii evenimentelor, ci asupra metodei și instrumentelor. Unii au insistat pe metoda comparativă, considerând că se poate ajunge la o bună

---

² *Ibidem*.

cunoaștere și înțelegere a evenimentelor anului 1989 prin identificarea diferenței și a elementelor comune raportate la teoria schimbării politice în societate.³ Alții au utilizat, cu succes, în redefinirea evenimentelor, metoda de-construcției.⁴ Una dintre cele mai des utilizate ipoteze de lucru, din perspectiva acestei metode, pornește de la premisa că imaginea unui eveniment nu poate fi separată de convingerile politice, ideologice, morale, etice ale istoricului care „descrie” acea imagine⁵. Controversele și disputele istoricilor români și străini, pe marginea evenimentelor care au determinat prăbușirea comunismului românesc, sunt de înțeles și necesare. Vom accepta sau respinge o anumită reprezentare/imagine a evenimentelor care au marcat societatea românească, în decembrie 1989, în funcție de informațiile de care dispunem, de convingerile pe care le avem dar și a sistemului de valori la care ne raportăm.

Considerăm că este important să arătăm cititorului cum se construiește în „laboratorul” istoricului o imagine asupra evenimentelor din decembrie 1989 și cum aceasta este convertită într-un *storytelling*/narațiune ce este apoi livrată consumatorului de istorie. Orice istoric, în procesul de cercetare care are ca finalitate re-compunerea schimbărilor politice, sociale, economice și de mentalitate, care au avut loc în societatea românească, începând cu decembrie 1989, va căuta să evite **părtinirea, subiectivismul, partizanatul politic și ideologic**. Întrebarea care apare este legată de măsura în care se reușește acest lucru.

---

³ Dragoș Petrescu, *Explaining the Romanian Revolution of 1989: culture, structure and contingency*, Editura Enciclopedică, București, 2010.

⁴ Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89: deconstrucția unei revoluții*, Polirom, Iași, 2004.

⁵ A se vedea, Alun Munslow, *Deconstructing History*, Second Edition, Routledge, 1997, 2006, p. 22-23; Hayden White, *The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory*, in **History and Theory**, Vol. 23, No. 1, 1984, pp. 1-33; Andrew P. Norman, *Telling It Like It Was: Historical Narratives on Their Own Terms*, **History and Theory**, Vol. 30, No. 2, 1991, pp. 119-135; F. R. Ankersmit, *Historiography and Postmodernism*, **History and Theory**, Vol. 28, No. 2, 1989, p. 146.